

Formanden: Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at de 6 lovforslag henvises til et udvalg på 17 medlemmer. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændring af lov om veterinærvæsenet samt om udøvelse af dyrlægegerning.

Valgt blev: *Niels Ravn, Burgdorf, Chr. R. Christensen, Juul-Madsen, Søren Jensen, Robert Christensen, Kofoed, Erik Hansen (Ålborg amt), Kirkegaard, Lindegaard Rasmussen, Chr. Thomsen, Poul Dalsager, A. W. Larsen, Orla Pedersen, Chr. Rasmussen, Teichert og Morten Lange.*

Den sidste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om filmcensur.

Valgt blev: *Lis Møller, Langkilde, Lemboorn, Vestergaard Poulsen, Ib Thyregod, Eva Ree, Kristen Østergaard, Else-Merete Ross, Jørgen Andersen, Svend Haugaard, K. Axel Nielsen, Lene Christensen, Hans Hækkerup, Bodil Koch, Niels Matthiasen, Knud Nielsen og Poul Dam.*

Formanden: Der er ikke mere på dagsordenen.

Folketingets næste møde afholdes i morgen, fredag den 18. oktober, kl. 10 med følgende dagsorden:

1) *Første behandling af:*

Forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning [af Poul Dam m. fl.].

2) *Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:*

Forslag til lov om ægteskabs indgåelse og opløsning,

forslag til lov om ændring af myndighedsloven. (Forældremyndighed og samkvemsret),

forslag til lov om ændring af arveloven, forslag til lov om ændring af skifteloven, forslag til lov om ændring af lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse

og

forslag til lov om ændring af lov om lønninger og pensioner m. v. til statens tjenestemænd.

3) *Valg af 5 medlemmer til repræsentantskabet for Statens Kunstfond.*

Mødet hævet kl. 14.28.

12. møde.

Fredag den 18. oktober kl. 10.

Den første sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning [af Poul Dam m. fl.].

(Lovforslaget (nr. 35) findes i tillæg A sp. 961, fremsættelsen i tidenden sp. 227).

Lovforslaget sættes til forhandling.

Justitsministeren (Thestrup): Da jeg for ca. 14 dage siden genfremsatte ægteskabslovforslaget, fremhævede jeg, at jeg meget gerne ville medvirke til en grundig udvalgsbehandling af alle tvivlsspørgsmål. Vi har nu som alternativ til ægteskabslovforslaget fået forslag til lov om faste samlivsforhold og deres opløsning. Såfremt dette lovforslag, der jo har givet anledning til megen presseomtale, kan bidrage til en dybtgående og nuanceret drøftelse i udvalget af de problemer, som behandles i forbindelse med ægteskabsloven, har forslagsstillernes ulejlighed ikke været forgæves. Det kan imidlertid ikke komme som nogen overraskelse, at jeg som helhed ikke kan tilslutte mig lovforslaget — bortset naturligvis fra de slet ikke så få bestemmelser, som er taget fra regeringens lovforslag.

[Justitsministeren.]

Jeg kan ikke gå med til at anerkende søskendes samliv som lovligt, endsi­ge som ægteskab, og jeg må også tage afstand fra at anerkende samliv mellem to af samme køn som ægteskab. Meget overraskende er konstruktionen storfamilier i § 41. Der er næppe mange, der vil tage dette forslag alvorligt. Det er dog vist et forsøg på at kalde en længst forsvunden fortid tilbage, da menneskene levede i flokke. Ja, der er langt selv til de tider, som Cæsar har beskrevet i „Gallerkrigen“ i afsnittet om Britanniens natur og sæder, hvor han skildrer en art storfamilier. Jeg vil gerne bringe et kort citat fra Cæsars „Gallerkrigen“; det lyder således:

„De er 10-12 mand fælles om deres hustruer, mest brødre med brødre og fædre med sønner.“

Det lyder mærkeligt, og man er dog vist heller ikke helt sikker på, at der ikke fra Cæsars side foreligger en fejltydning.

Derimod forstår jeg meget vel baggrunden for forslagsstillernes ønske om gennem reglerne i lovforslagets kapitel 4 om anerkendelse af ægteskabslignende forhold at søge at løse nogle af de særlige problemer, der kan opstå i samlivsforhold af denne art, og jeg sympatiserer med det ønske om beskyttelse af den svagere part i sådanne forhold, som er udtrykt i bemærkningerne til lovforslaget. Desværre lader det sig ikke gøre at løse disse problemer på den måde, som forslagsstillerne har tænkt sig. Et tvangsægteskab af en karakter som det, der her er foreslået, vil være helt uacceptabelt selv med den lette adgang til separation og skilsmisse, som følger af lovforslagets bestemmelser. Jeg henviser til mine udtalelser i går om, hvordan man bør klare disse forhold.

For de øvrige bestemmelser i lovforslaget gælder det, at de fremtræder som alternativer til tilsvarende bestemmelser i mit lovforslag. Jeg vil finde det naturligt, at de drøftes i et udvalg, formentlig i det allerede nedsatte udvalg, og jeg skal derfor ikke på nuværende tidspunkt fremkomme med særlige kommentarer til disse bestemmelser.

Kjeld Olesen: Det er vel almindelig praksis i lovgivningsarbejdet, at man fremsætter ændringsforslag til regeringens lovforslag,

når man synes, der er paragraffer, der bør se anderledes ud. Af forårets behandling af justitsministerens forslag til ny ægteskabslov fremgik det, at socialistisk folkeparti var uenig på så mange afgørende områder, at man bebudede at ville komme med sit eget lovforslag. Det er altså nu kommet, og det er vel ikke forbigået selv den uopmærksomme avislæseres øjne, at man ikke havde sagt for meget, da man talte om et ændret lovforslag.

Lovforslaget er, synes jeg, både interessant og vel også en hel del ambitiøst — interessant, fordi det på en række områder bryder afgørende med den gængse lovgivning og med den almindelige opfattelse af samlivsformer, og ambitiøst, fordi man har fulgt sine tanker op med et konkret lovforslag i paragraffer, der skal medtage hele komplekset af ægteskabs- og andre samlivsformer. Man kan se, at forslagsstillerne langs ad vejen flere steder ligesom har været usikre over for udformningen; det gælder således et område som storfamilien. Men alt i alt er det vel næppe forkert at sige, at man med lovforslaget har haft til hensigt at give et oplæg til en bredere debat omkring ægteskabet som institution. En sådan debat har for øvrigt løbet længe, og de nye tanker er nærmest gået i retning af, at man skal bort fra forsørgerprincippet og betragte ægtefæller som to selvstændige individer. Derfor er det ganske interessant, at dette lovforslag på visse områder går den stik modsatte vej og netop udbygger den traditionelle opfattelse.

Det er ikke muligt ved denne førstebehandling at foretage en gennemgang af alle lovforslagets aspekter. Jeg vil gøre nogle principielle bemærkninger til enkelte områder, idét jeg gør opmærksom på, at den debat, vi har haft i den socialdemokratiske folketingsgruppe, har vist, at der er forskellige opfattelser i flere spørgsmål.

I § 10 foreslår man, at den nuværende praksis for vielse afløses af en bevidnelse for alle, der ønsker at indgå ægteskab. Endvidere åbnes der mulighed for, at en sådan bevidnelse kan følges op af en vel­signelse af en præst i folkekirken eller i et hvilket som helst trossamfund. Denne praksis er, så vidt jeg ved, almindelig i en del lande. Forslagsstillerne kommer ikke med nogen egentlig motivering for det. Ser vi

[Kjeld Olesen.]

på statistikken, viser den, at ved 75 pct. af de ægteskaber, der blev indgået i 1966, foretoges kirkelig vielse. I den socialdemokratiske gruppe har der været forskellige opfattelser. En opfattelse er, at vi bør følge visse andre lande og altså lade borgerlig vielse gælde alle. En anden opfattelse — og den hælder jeg nærmest selv til — går ud på, at det må gælde om at lovgive på en sådan måde, at man giver borgerne mulighed for i videst muligt omfang at vælge, og at man dermed viser den nødvendige tolerance over for de medborgere — det være sig mange eller måske ganske få — for hvem det er noget fundamentalt, at det netop er i kirken, de bliver erklæret for rette ægtefolk at være.

I lovforslaget har man endvidere udeladt den del af ægteskabsloven, der forbyder ægteskab mellem søskende. Det siges i bemærkningerne, at forslaget antagelig kun har praktisk betydning i et forsvindende antal tilfælde, f. eks. hvor halvsøskende er vokset op uden at kende hinandens eksistens. Hvis det er tanken, synes jeg, man skulle have bevaret det gamle og så måske føjet til, at i tilfælde, hvor ganske særlige omstændigheder taler herfor, kan tilladelse gives. Jeg føler mig ikke overbevist, når det siges, at næppe nogen vil tillægge de arvebiologiske indvendinger nogen videnskabelig vægt. Og i hvert fald indebærer forslaget jo, at to søskende kan gifte sig med hinanden, hvad enten de er vokset op sammen eller ej. Det vil altså sige, at der åbnes mulighed for, at situationer kan opstå, som man ikke har sigtet mod med forslaget. Det finder jeg en noget forhastet og vel også overfladisk måde at lovgive på. Jeg er heller ikke sikker på, at man, når det gælder de eugeniske konsekvenser, har været i dybden med sine undersøgelser; men det kan vi finde ud af under udvalgsarbejdet.

Så er der lovforslagets § 21 om ægteskabs-lignende forhold. Der tales om, at såfremt to personer over 21 år i mindst 3 år uden afbrydelse af længere varighed har levet i et fast samlivsforhold, kan enhver af dem kræve samlivsforholdet anerkendt af over-øvrigheden. Der skal lægges vægt på, om der er fælles bolig og husholdning, om den ene af parterne har bidraget til forsørgelsen

af den anden og dennes børn, samt om parterne har fælles børn. Hvis den ene part er imod anerkendelse, kan den anden gå til domstolene. Endelig fremgår det af bemærkningerne, at betingelserne ikke nødvendigvis indebærer seksuelt samliv, hvorimod de retslige virkninger af en anerkendelse er at sidestille med de retslige virkninger i et ægteskab.

Den tankegang, der ligger bag denne del af lovforslaget, har min sympati. Der kan tænkes mange former, hvor en anerkendelse kan praktiseres. Min sympati skyldes ikke mindst, at man her har haft de homofile i tankerne. Vi er vel nok kommet en smule længere i vor forståelse af forskellige minoriteter, herunder de homofile; men desværre må vi også konstatere, at der er langt igen. Selvmord, nervetilfælde, chikanerier på arbejdspladserne og mange andre eksempler på snæversyn, intolerance og følgerne deraf taler deres tydelige sprog. Jeg kan derfor kun være positiv over for denne del af lovforslaget, især af to grunde. Den første grund er, at det medvirker til at beskytte den svage part i et sådant varigt homofilt forhold; det gælder problemer om arv — man kan i fællesskab have købt hus — og det gælder hele pensionsområdet. Jeg kan også nævne, som det anføres i lovforslaget, den ringe mulighed, der i dag eksisterer for homofile for at få en passende lejlighed. Det er rigtigt, at man nok ved anden lovgivning, som det er blevet sagt, kan rette på dette forhold, men hermed kommer vi til den anden grund, der er vigtig for mig, nemlig at vi med en sådan lovgivning kan være med til, at holdningen over for de homofile ændres, idet man gennem en sådan lovgivning klart siger til befolkningen: vi lever i et land, hvor forståelse og ikke intolerance, hvor åbenhed og ikke det selvglade snæversyn bør sættes i højsædet.

Hvad angår formuleringer i lovforslaget, kunne man fristes til at komme med nogle bemærkninger; det får vente. Jeg finder, at der mangler den nødvendige klarhed i definitionerne. Jeg tror, at en nøje gennemgang af lovforslaget vil vise, at der ifølge definitionen af et samlivsforhold vil kunne fremdrages eksempler, som man sikkert ikke har haft i tankerne, da man udarbejdede lovforslaget.

Endelig er der det kapitel, der taler om

[Kjeld Olesen.]

storfamilier. Det har givet anledning til en del debat, og man kan vist roligt sige en del fortolkninger. Kapitlet indeholder kun tre paragraffer, og i bemærkningerne siger forslagsstillerne da også, at man på nuværende tidspunkt kun har et ganske ringe erfaringsmateriale til at kunne lovgive i enkeltheder. Ved en storfamilie, skriver man, forstås en gruppe på mere end to voksne personer, der ikke bindes sammen af slægtskab, men har fælles bolig og husførelse samt faktisk indbyrdes forsørgelse. En sådan storfamilie, siger man dernæst, kan registreres hos overøvrigheden, når det gælder de økonomiske aftaler, man har truffet. Ved opløsning, hvad enten det drejer sig om en enkelt udbyrder eller hele gruppen beslutter sig til det, kan overøvrigheden yde bistand til afgørelse af økonomiske uoverensstemmelser.

Det er rigtigt, at vi i disse år ser eksempler på oprettelse af forskellige slags kollektiver og herunder også det, forslagsstillerne forstår ved storfamilier. Nu forstod jeg på justitsministerens citat, at justitsministeren var gået helt tilbage til Cæsar for at finde noget lignende. Jeg mener, det ville være mere relevant, når man behandler et sådant problem, at spørge sig selv, hvorfor sådanne kollektiver egentlig opstår. Mon ikke en del af svaret ligger i, at fremmedgørelsens spøgelse for alvor begynder at vise sig i vort højt besungne industrialiserede velfærdssamfund? Mon ikke de forsøg på kollektiver, vi har set, er en reaktion imod den fattige måde, mange af os trives på, en protest imod, at vi lever vort liv i celler og trods nærheden alligevel er så langt fra hinanden? Jeg hører til dem, der mener, at det skal blive interessant at se, om tanken om små kollektive samfund vil brede sig, og hvilke erfaringer man får. Forslagets storfamilie er jo kun én af flere former for kollektiv; men jeg forstår, at man først og fremmest har stillet de tre paragraffer op med henblik på de storfamilier, der allerede findes, for man har som sagt for lidt erfaringsmateriale.

Netop på grund af det manglende erfaringsmateriale vil vi finde, at det vel nok er noget forhastet at komme med et forslag om storfamilier netop nu. Når det drejer sig om eventuelle økonomiske tvistigheder,

er der jo ikke noget i vejen for, at man kan indgå en aftale eller en kontrakt med de nødvendige retsvirkninger. Men vi er parat til at se på sagen, og det får vi lejlighed til i udvalget, hvor man roligt kan sige at der vil blive stillet ikke så få spørgsmål, fordi lovforslaget som helhed bevæger sig ind på områder, hvor vi mangler erfaringer, og fordi der er tale om konsekvenser for nogle paragraffers vedkommende, som vi vel vanskeligt kan overskue.

Med hensyn til en række øvrige punkter i lovforslaget, hvor der er tale om spørgsmål, der har direkte forbindelse til justitsministerens ægteskabslovforslag, vil jeg henvise til de bemærkninger, som mit partis ordfører gjorde under behandlingen i går. Jeg skal dog bemærke, at et af forslagene i SF's lovforslag går ud på en aldersgrænse på 18 år også for manden, og mit partis ordfører sagde i går, at der var tale om en vis divergerende opfattelse i den socialdemokratiske gruppe. Jeg kan kun give tilslutning til den bemærkning og sige, at jeg for mit eget vedkommende er enig i det, der blev sagt om de 18 år. Jeg vil føje til, at jeg godt kan se det positive i en vis fælles nordisk holdning på forskellige lovgivningsområder, men vil gøre opmærksom på, at så vidt mig bekendt er det sådan, at der i Sverige er tale om også at foreslå 18 år, således at det, man nu herhjemme har foreslået, i virkeligheden er det, som svenskerne går bort fra. Men det kan diskuteres i udvalget.

Vi går til udvalgsarbejdet med åbent sind og med begge ben på jorden.

Hanne Budtz: Jeg betragter det fremsatte lovforslag som et forslag nærmest af sociologisk karakter, et forsøg på at lægge op til en debat om en strukturændring inden for de sociale samfund, som i virkeligheden er et lands kulturbillede. Jeg hørte i søndags ordføreren for forslagsstillerne, hr. Poul Dam, sige i pressemødet i radioen, at når en minister fremsatte et lovforslag, er det for at få det vedtaget, men når han og hans partifæller nu fremsatte dette lovforslag, så var det nærmest for at få en diskussion ud af det, lægge op til en debat om det. Det må vi vel have lov at tage til efterretning her i dag.

Se, et lands sociale mønster ændres ikke

[Hanne Budtz.]

på et øjeblik, og man har jo mange forskelligartede opbygninger i de forskellige samfund. Vi kender af megen omtale sociologen Margaret Meads beretninger om de polynesiske samfund. I nogle af dem er der det udmærkede matriarkat, hvor det er kvinden, der hersker, og hvor børnene, der fødes, tilhører hende; de har det altså godt, og så er det i og for sig underordnet, hvem der er faderen. I et andet samfund ganske nær ved de omtalte øer er der meget blandede forhold, og der er forhold mellem forældre og børn og mellem søskende, incestforhold, uhyre almindelige. I de muhammedanske samfund har man et haremssystem, hvor en mand ensidigt kan opsigte ægteskabet og med det samme sætte hustruen på døren. Derfor har de muhammedanske kvinder altid set hen til vor lovgivning, hvor der var en vis beskyttelse, så man ikke ensidigt kunne blive smidt ud af et ægteskab. Vi har også hørt om de gamle nordiske samfund, hvor monogamiet var fremherskende. Martin A. Hansen skriver i „Orm og Tyr“ følgende:

„At ættens religiøse syn kan have stærke matriarkalske træk, kan ikke undre, når man tænker på kvindens stærke stilling. Det aristokratiske ættesyns personifikation er ikke patriarken, men Sara, hustruen.

Ætten styrker monogamiet. Kun ægtehustruen, aldrig en fremmed kvinde, viderefører ætten. Hun er uhyre betydningsfuld, og ætten våger nidkært over hendes troskab. Sætter en kvinde en fremmeds horbarn ind i ætten, uden det opdages, er det en forfærdelig ulykke. . . Og oftest straffes den utro hustru af sin fader eller sine brødre, sjældnere af mandens æt.

Der er altså mange forskelligartede samfund; vi har også hørt om de gamle ægyptiske samfund med søskendeægteskaber, navnlig inden for overklassen. Jeg tror da ikke, at man kan leve i et samfund, uden at det ændres med tiden; men jeg tror ikke, det er muligt ved et lovpåbud at ændre det.

At vi i Danmark har andre former end ægteskabeligt samliv, ved vi, og det anerkendes på uhyre mange måder. Som det blev sagt af den foregående ærede ordfører, er der ingen i dag, der ser ned på mennesker;

som ønsker at indrette sig anderledes, end det er muligt, hvis man skulle gå efter de normer, man nu engang følger gennem ægteskabslovgivningen. Jeg kan da sige, at den skattelovgivning, vi har haft i mange år med sambeskatningen, jo i allerhøjeste grad har opfordret til samliv uden indgåelse af ægteskab. Vi ved, hvor mange ægteskaber der er her i landet, men af gode grunde kan vi ikke vide, hvor mange andre former for samlivsforhold der kan være. De mennesker, der ikke ønsker lovgivningens retsvirkninger af et ægteskab — jeg tænker i høj grad på retsvirkningslovens § 2, hvor der står, at mand og hustru skal være hinanden til støtte og i fællesskab varetage familiens tarv, og at man har underholdspligt over for hinanden og over for børnene — lever altså sammen uden ægteskab, og det står dem frit for. Men hvis man ønsker at benytte sig af samfundets retsvirkninger, så anskaffer man sig altså en vielsesattest. Som justitsministeren sagde i går, er vielsesattesten samfundets godkendelse af retsvirkningerne af samlivet.

Der er vel noget inkonsekvent i at ønske at være fri for disse retsvirkninger og samtidig alligevel have lovgivning for disse forhold. Men det, der vel nok må betyde særlig meget, er, hvordan retsvirkningerne for børnene bliver i vort samfund, uanset om de bliver født inden for eller uden for ægteskab. Herom må man sige, at folketinget igennem de seneste år har gjort sig de yderste bestræbelser for at stille alle børn i samfundet lige og ens i forhold til forældrene og i forhold til samfundet. Det skete med adoptionsloven af 1957 og dernæst ved den særlige børnelov af 1961, hvorved man samlede børnenes forhold i én lov i modsætning til tidligere, hvor man havde haft én lov om børn inden for ægteskab og én om børn uden for ægteskab.

Jeg synes også, som vi var inde på i går, at det er rimeligt at se på, hvad konsekvenserne af samliv mellem andre mennesker er, hvad enten det er mellem mand og kvinde eller mellem andre. Der kan her, som det blev sagt af flere ordførere og af ministeren i går, være spørgsmål, der kan løses igennem en særlovgivning. Vi har i lejelovgivningen en mulighed for overtagelse af lejemål, som kunne udvides; der er navnlig spørgsmålet om det særlige fælleseje, der

[Hanne Budtz.]

kan opstå i mange tilfælde. Vi kender det især ved fælleseje mellem søskende eller mellem andre personer, der har boet sammen gennem mange år, hvor det kan være vanskeligt at udrede, om der er formuefællesskab, og hvad der tilhører den ene og den anden. Det kunne være rimeligt ved lejlighed at se på, i hvilket omfang skifteretterne i højere grad kunne tage sig af dette.

Om det foreliggende lovforslag sagde hr. Poul Dam også i pressemødet i søndags følgende:

„Man opdager i en debat, at der var ting, man skulle have skrevet klogere.“

Det kan jeg ikke være uenig med ham i. Han vil også, siger han, „introducere storfamilien“. Jeg synes, dette kan være meget interessant, og der kom også interessante bemærkninger fra den foregående ordfører om gruppesammenslutninger, storfamilier, i dag. Men jeg mener ikke, en sådan nydannelse skal introduceres gennem en lovgivning. Hvis der er behov for den i samfundet, må den komme af sig selv, og så kan der senere lovgives. Jeg kender ikke nogen storfamilier — det kan være min fejl; de tre spørgende journalister i pressemødet kendte heller ingen. Jeg forstod, at hr. Poul Dam kendte en enkelt, og han sagde, at hvis sådanne eksisterer, er det godt at lovgive om dem. Lad os nu se udviklingen, lad os se, om de påbegyndte storfamilier eksisterer om 10-20 år. Lad mig endnu en gang gengive, hvad justitsministeren sagde i går, nemlig at på trods af de ændringer, vi nu vedtager i ægteskabsloven — hvad enten det bliver i dette eller i næste folketingsår — bliver den nye lov måske ikke så langvarig som loven fra 1922, fordi vi lever i et samfund i udvikling. Men med hensyn til storfamilier, der kan omfatte alle former for polygami, polyandri, homofile forhold og søskendeægteskab — ja, der er nok at vælge imellem — vil jeg gerne sige helt klart, at det konservative folkeparti ikke kan medvirke til gennem lovgivningen at fremme en social strukturændring på denne måde.

Hvad skilsmisse angår, synes jeg, der er meget reaktionært og inkonsekvent i lovforslagets bestemmelser herom. Man vil ned-sætte ægteskabsalderen, men man vil be-

stemt ikke give dispensationsmuligheder for de unge under 18 år. Jeg forstår godt synspunktet: man vil ikke udsætte unge kvinder, der venter et barn, for tvang fra familiens side til at indgå ægteskab. Men jeg synes, det er ganske imponerende med de unge kvinders frie stilling i dag, hvordan de netop siger: „Fordi vi venter et barn, vil vi ikke føle os tvunget til at indgå ægteskab med en mand, vi måske ikke vil leve livet sammen med ellers.“ Det, der gør dette muligt for dem, er jo netop, at folketinget har vedtaget lovene om børns retsstilling.

I øvrigt vil hr. Poul Dam og forslagsstillerne afdramatisere virkningerne af separation og skilsmisse ved at give en ensidig ret til at gå ud af et ægteskab. Jeg må sige, at jeg ikke alene bestemt tror, men ved, at man ikke kan ændre menneskelige følelser ved en paragraf. Man kan ikke ved en ny paragraf ændre følelser som bitterhed og krænkelser og jalousi, hvor ulykkeligt det end er.

Jeg finder også den idé meget reaktionær, at man skulle kunne få dom til ægteskab. En vielsesattest er unægtelig lidt lettere. Men jeg går ud fra, at forslagsstillerne tænker på, at den ene er modvillig, han eller hun har ikke været til at slæbe til brude-skamlen, og så kan den anden sige: „Nu kan du sandelig komme til domstolen og få dom for, at du er gift med mig.“ Bagefter kan man så ensidigt få opløst ægteskabet dagen efter, da man har krav på en ensidig separation. Det kalder man nytænkning. Jeg må indrømme, at det er en form for nytænkning, som jeg ikke rigtig kan se konsekvensen i.

Separationen og skilsmissen talte vi meget om i går, og jeg tror ikke, der er yderligere at bemærke til det; jeg henholder mig til ministerens lovforslag. Min konklusion — hvis det ikke skulle være gået op for forslagsstillerne — er, at en sådan ny struktur, fremmet ad lovgivningens vej, ikke har det konservative folkepartis tilslutning.

Merete Bjørn Hanssen: Der har fra flere sider været udtrykt undren over, at folketinget i det hele taget skal bruge tid til at debattere det foreliggende lovforslag. Det siger sig selv, at lovforslaget ikke kan opnå mit partis støtte, alene fordi venstre i går gav støtte til justitsministerens forslag til

[Merete Bjørn Hanssen.]

lov om ægteskabs indgåelse og opløsning. Derfor kan vi ikke også gå ind for et lovforslag, der i sin helhed ønskes betragtet som et alternativ til justitsministerens. Det er naturligvis dette alternativs indhold, der undrager sig mit partis politiske støtte, men da dette indhold giver os en kærligkommen anledning til at markere forskellen mellem, hvad der efter liberal opfattelse er en moderne samfundsudvikling, og hvad der er udtryk for et reaktionært, såkaldt frisind, må man vel egentlig hilse debatten velkommen.

I en lang varm sommers forsøg på, som det hedder i hr. Poul Dams fremsættelsestale, at bryde med megen vanetænkning er han nået frem til dels vidtgående ændringer af den eksisterende ægteskabslovgivning, dels til nogle krampagtige forsøg på ad lovgivningens vej at få mennesker, som ikke ønsker at benytte sig af retten til at leve i ægteskab, dømt ind i denne situation. Venstre ønsker naturligvis ikke at medvirke til på denne forbavsende måde at forrykke retsgrundlaget for ægteskabsinstitutionen, endsiges udforme den i samfunds- og familieødelæggende retning, lige så lidt som vi føler trang til ad lovgivningens vej at pålægge enkeltmennesker ægteskabsforpligtelser imod deres erklærede vilje. Ægteskabet er efter vor opfattelse fundamentalt en ret, som samfundet stiller til borgernes frie rådighed, og det skal ikke nu forvandles til en dom, som samfundet påtager sig på forlangende at ikende mennesker imod deres vilje og deres ønske.

Ordføreren har i sin fremsættelsestale hævdet, at forslaget tager sit udgangspunkt i samlivsforholdene, som de faktisk er i det moderne samfund, og hr. Poul Dam hævder, at det derfor muliggør en realistisk tilpasning af juraen til virkeligheden. Mon hr. Poul Dam egentlig har gjort sig de faktiske forhold og virkeligheden omkring samlivsforholdene klar?

Disse faktiske forhold består i, at en betragtelig større andel af den voksne dan-

ske befolkning, større end på noget andet tidspunkt i vor historie, i dag lever i ægteskab og altså af egen fri vilje benytter den ægteskabsret, som samfundet sikrer. I løbet af en periode på kun 40 år, fra 1920 til 1960, er den gifte andel af den voksne danske befolkning over 20 år — og det er jo den ægteskabsalder, vi nu ønsker lovfæstet herhjemme — vokset fra 58 pct. til 70 pct. I 1962 var andelen nået op på 75 pct. Det betyder altså, at ægteskabet aldrig har nydt større popularitet i befolkningen, end det gør nu, og et kraftigere bevis for ægteskabets forankring som rammen om menneskers samliv og familietiftelse i det danske samfundsliv kan man næppe tænke sig.

At der herudover i samfundet rent faktisk består det, som forslagsstillerne betegner som ægteskabslignende forhold, er naturligvis en kendsgerning, men jeg vil gerne citere sociologen Erik Manniche, hvem jeg skylder oplysningerne om ægteskabets popularitet, for det, han skriver om de ægteskabslignende forhold i hæfte 2: „Familien i Danmark“, der indgår i sociologisk instituts undersøgelse „Det danske Samfund“. Det hedder her på side 13:

„Ud over at notere, at fænomenet uformaliseret ægteskab forekommer og er temmelig almindeligt, er det meget vanskeligt at bestemme fænomenets omfang, bl. a. fordi det ikke er let identificerbart for andre end de pågældendes allernærmeste. Sådanne ægteskaber er i øvrigt favoriseret økonomisk af de nugældende skattelove.“

Undersøgelsen er publiceret i februar i år, før folketinget endeligt efter årelang kamp gennemførte ophævelsen af sambeskatningen i forbindelse med kildeskattens gennemførelse fra januar 1970.

Det må derfor forekomme højst besynderligt, at netop som samfundsudviklingen er nået frem til gennem lovgivningen at sikre, at forskellige livsmønstre frit kan udfolde sig inden for det af befolkningen stærkt attråede og højt værdsatte ægteskabs rammer, så kommer socialistisk folke-

[Merete Bjørn Hanssen.]

parti med et forslag til ægteskabslovgivning, der vil modvirke denne udvikling, et forslag, som jeg derfor ikke tager i betænkning at betegne som i egentligste forstand reaktionært. Skønt vi alle ved, at de i øjeblikket gældende skattelove virker som en tilskyndelse til ikke at formalisere et samlivsforhold, fordi de medfører skattestraf på ægteskabet, så vil hr. Poul Dam nu, som det fremgår af forslaget kapitel 4, bruge forsørgelse som en af definitionerne på et fast samlivsforhold, et fast samlivsforhold, der skal kunne opnå ægteskabets retsvirkninger.

Hele den moderne udvikling går, bl. a. som et selvfølgelig resultat af disse års kostbare uddannelsespolitik, imod at ændre ægteskabets karakter af en livsvarig forsørgelsesinstitution for kvinderne, og så kommer socialistisk folkeparti med et forslag om, at hvis man bl. a. i 3 år uforbindende har ladet sig forsørge, så skal man ved dom og mod sin forsørgers vilje kunne kræve alle et ægteskabs retsvirkninger overdraget. Som kvinde vil jeg gerne vende mig imod den gammeldags tendens og dermed det tilbageskridt, som denne grundlæggende forsørgelsestanke er udtryk for.

Helt grøtesk bliver det jo i § 23, stk. 2, efter hvilket man uden gensidige forpligtelser kan deltage i et storfamilieliv i 2 år, bryde ud, holde sammen i 1 år til, hvorefter den ene part uanset den andens ønsker skal kunne gå til domstolene og kræve sig ægteskabets retsvirkninger tillagt. Ægteskabets retsvirkninger opnås på grundlag af to parter erklærede personlige vilje hertil, og de kan ikke og skal ikke kunne opnås på forventet efterbevilling ved dom og mod den ene parts ønske og vilje.

Fra liberal side kan vi altså hverken acceptere forslaget grundlæggende forsørgelsesspønk eller det overgreb mod den personlige frie vilje, der her er tale om.

I det afsnit af forslaget, der vedrører det etablerede ægteskab — et afsnit, som naturligvis må indgå i udvalgsbehandlingen omkring justitsministerens forslag — vil forslagsstillerne føre det danske samfund så langt tilbage som til faraonernes dynastiske problemstillinger i det gamle Ægypten for over 2.000 år siden. Jeg tænker her naturligvis på forslaget i § 4 om at ophæve for-

buddet mod søskendeægteskab. Når nu hr. Poul Dam i bemærkningerne så letfærdigt gør det af med såvel de arvehygiejniske som de moralske betæneligheder, så forstår man jo egentlig ikke, hvad han vil med forbuddet mod ægteskab i ret op- og nedstigende linje og mod ægteskab mellem adoptant og adoptivbarn. Der vil naturligvis ikke i et civiliseret samfund blive lukket op for et moralsk og kulturelt forfald af denne art til ubodelig skade for familielivets fred. Naturligvis beskytter et civiliseret samfund sig selv og sine borgere imod blods-kam. Den moralske holdning vedkender jeg mig klart og åbent som en del af det ansvar, under hvilket enhver frihed må forvaltes.

Om ægteskabsafsnittet skal jeg i øvrigt kun bemærke, at jeg heller ikke betragter det som noget fremskridt med en lovgivning, der ikke rummer en eneste mulighed for direkte skilsmisse. Mon ikke hr. Poul Dams kamp mod det, han kalder moralismen, også her har ført ham langt bort fra behov, som de faktiske samlivsforhold i det moderne samfund rummer.

Forslaget storfamilieltanke skal jeg ikke skænke mange ord. Intet i vort frie samfund forbyder voksne mennesker at indskibe sig i en storfamilietilværelse. Den økonomiske beskyttelse, hr. Poul Dam ønsker på dette område, kan det anbefales at søge juridisk bistand til gennem kontraktforhold med dertil hørende domstolsbeskyttelse. De tab af illusioner, som storfamilietilværelsen måtte påføre sine deltagere, kan lovgivningen jo ikke yde beskyttelse imod. De må afskrives over livserfaringernes konto.

Hermed har jeg motiveret mit partis absolutte afstandtagen fra det foreliggende forslag.

Else-Merete Ross: Der er i SF's forslag enkelte ting, som jeg synes det er rigtigt at tage med i overvejelser angående en ny ægteskabslov, men efter min mening kunne de lige så godt have været drøftet og eventuelt være stillet som ændringsforslag i forbindelse med ministerens forslag. Der er andre ting, som mit parti kan afvise med det samme. F. eks. mener vi, det er urimeligt at lovgive om såkaldte storfamilier, fordi vi endnu kun ved lidt om dette nye fænomen. Da der i øvrigt er delte meninger

[Elsø-Merete Ross.]

i mit parti, skal jeg nøjes med at sige noget om, hvad nogle af os kunne tænke os at få drøftet.

Jeg behøver ikke at komme ind på forlovelseskapitlet og aldersgrænserne, da jeg af behandlingen i tinget i går forstår, at eventuelle ændringer kan drøftes i udvalget.

I stedet for som i forslaget at ophæve forbuddet mod ægteskab mellem søskende ville jeg foreslå en dispensationsbestemmelse for de sikkert sjældne tilfælde, hvor søskende eller halvsøskende, der er opvokset hver for sig, i voksen alder træffer hinanden og ønsker at indgå ægteskab. Jeg kan derimod ikke gå ind for en ændring af straffelovens § 210 på en måde, som gør seksuelt forhold mellem søskende, der opvokser i samme familie, straffrit.

Personligt ville jeg ikke have noget imod, at indgåelse af ægteskab altid skete ved borgerlig vielse, og at de, der ønskede det, bagefter kunne velsignes af en præst ved folkekirken. På mig virker det faktisk blasfemisk, at folk, som ellers ikke går i kirke, bliver viet i en kirke, fordi de synes, det er mere stemningsfyldt, og de så bedre kan komme i lang kjole og slør.

Jeg havde ved avisomtale af dette lovforslag fået det indtryk, at det drejede sig om et forslag, hvor man ville give folk, der levede sammen, større individuel frihed. Stor var derfor min forbavselse, da jeg så, at man efter dette forslag sågar ved dom kan blive tvangsindlagt i et af overøvrigheden anerkendt samlivsforhold. Så vidt jeg har forstået lovforslaget, vil der for den person, der ved dom får anerkendt samlivsforholdet mod sit ønske, være den mulighed straks at begære separation, hvad en ægtefælle har ret til efter § 24.

Det, der støder mig i dette lovforslag, hvis gode hensigt med hensyn til beskyttelse af den svage part jeg forstår, er det hårdhændede tvangselement, der er indbygget i det. Man kan ikke tvinge eller ved dom få nogen til at indgå ægteskab, men man skal ved dom kunne tvinge en anden ind i et ægteskabslignende forhold. Denne bestemmelse må kunne misbruges i høj grad.

Hvorfor ønsker folk at leve i et ægteskabslignende forhold eller at bo sammen uden lovformeligt at være gift? Mange gør

det af skattemæssige grunde. Andre, fordi de ellers måske mister et bidrag fra en tidligere ægtefælle eller en pension efter en afdød ægtefælle. Andre bor sammen uden at være gift, fordi de føler sig mere frie på den måde og kan gå fra hinanden uden samfundets indblanding i deres affære. Det synes de er charmen ved deres samlivsform. Noget helt andet er, at de kan risikere, når en af dem vil benytte den frihed, deres samliv byggede på, at den anden så kan have behov for samfundets bistand ved afgørelse af eventuelle interessekonflikter. Her er hensynet til eventuelle børn og deres fremtidige forhold for mig det vigtigste, men man må kunne finde en anden form for en ordning af disse forhold end ved dom at tvinge den ene part ind i et forhold med et ægteskabs retsvirkninger.

Det sted, hvor en anerkendelse af et ægteskabslignende forhold med det almindelige ægteskabs retslige virkninger efter min mening kunne være rimeligt at få indført, er i de tilfælde, hvor to homofile har bygget en tilværelse og et hjem op i fællesskab. Ikke mindst arvemæssigt rammes disse forhold nu hårdt. Men også her ville tvangselementet i § 21 kunne misbruges. Jeg mener, at anerkendelsen skulle være afhængig af begges ønske.

Jeg forstod på ministeren i går i svaret til hr. K. Axel Nielsen, at det ville være rimeligt at tage spørgsmålet om faste samlivsforhold i mange forskellige forhold op og træffe bestemmelser herom f. eks. i huslejelovgivning, forsørgelseslovgivning og i anden lovgivning.

Angående separation og skilsmisse vil SF forkorte de dermed forbundne psykiske ubehageligheder ved hurtigere afgørelser og kortere terminer end de nugældende. Moralske grunde for at kræve øjeblikkelig skilsmisse er udeladt, ligesom skyldssynspunktet er forsvundet fra de paragraffer, hvor det hidtil har eksisteret. Begge dele finder jeg rigtigt.

For at undgå panikagtige reaktioner skal der altid indskydes 1 års separation, før man kan få skilsmisse. Men det skal være helt så kategorisk? Hvis begge parter er enige og begge ønsker at indgå nyt ægteskab, vil 1 års separation vel være lidt urimelig.

Mægling er helt udeladt. Jeg finder ikke

[Elsø-Mærte Ross.]

den nuværende form for mægling og heller ikke selve udtrykket mægling tilfredsstillende, men jeg synes, det er værd at overveje at erstatte mæglingsinstituttet med et oplysnings- eller vejledningsinstitut, som kunne fremlægge for begge parter samtidig, hvilke økonomiske, skattemæssige, bolig-mæssige og sociale konsekvenser en skilsmisse vil medføre i deres tilfælde. Så vil de bedre kunne overse deres situation.

Højesteretsdommer Jørgen Trolle mener, at ægteskabssager nu skal passere alt for mange forskellige myndigheder. Han har foreslået, at særlige ægteskabsretter udstyret med fornøden bistand skulle kunne tage sig af alle opgaverne og følge sagerne fra først til sidst. Det var der dog ikke tilslutning til i kommissionen. Jeg synes, det for parterne måtte være både tidsbesparende og fordelagtigt, at ét organ fik overblik over alle relevante forhold og deres indbyrdes sammenhæng.

Amtsfuldmægtig Andrup har foreslået alt samlet under en administrativ institution, der skulle have alle afgørelser under sig og eventuelt begrunde sine afgørelser, der skulle kunne indankes. Det undrer mig, at SF, der taler om nytænkning, ikke har taget dette spørgsmål op, da det ikke mindst for den svage part måtte være af betydning. Jeg er ikke i stand til at afgøre, om Trolles eller Andrups forslag ville være det bedste. Men i begge tilfælde kunne parterne, hvis mægling, vilkårsforhandling, partsforhandling og eventuel domsforhandling blev samlet under ét, nøjes med blot én gang at gøre rede for deres forhold, medens de nu er nødt til at gøre det om og om igen over for forskellige myndigheder, der ikke samarbejder. Disse gentagelser kan føles meget belastende. Hvis kun ét organ fik alle oplysninger og behandlede alle spørgsmål, ville ægtefællernes forhold langt bedre kunne bedømmes som et samlet hele og beslutninger, der nu træffes spredt, få en rimelig relation til hinanden. Der ville f. eks. blive mulighed for inden bidragspligtens afgørelse at indhente oplysninger hos de sociale udvalg om den faktiske bilstandsevne, hvis vi overhovedet skal bibeholde bidragspligten. Man kunne også indhente oplysninger gennem familierådgivning, hvis en sådan insti-

tution havde været i forbindelse med familien.

Ved afgørelsen af, hvem af parterne der skal have forældremyndigheden, ville samlede oplysninger om alle familieforhold være værdifulde og f. eks. bedre gøre det muligt, at moderen ikke næsten automatisk får tildelt børn under 2 år, men at også faderen får sin chance. De samme oplysninger vil også være relevante ved afgørelsen af samkvemsret, og jeg synes, det ville være rimeligt, at forældremyndighed og samkvemsret blev afgjort samtidig og af samme myndighed. Man ville have langt bedre mulighed for at afgøre, hvad der på begge områder virkelig tjente barnets tarv bedst.

Jeg vil bede om, at udvalget får Trolles og Andrups artikler, og at disse synspunkter må indgå i overvejelserne.

Kjær Rasmussen: Ja, jeg skal undlade at hælde moralske skraldespande ud over hr. Poul Dams hoved; han har jo ligesom fået et par stykker af dem her i dag.

Ifølge forslagsstillerne er det foreliggende forslag tænkt som en afløsning af regeringens forslag. Lad det være sagt med det samme: i mange henseender er det et bedre forslag. Man fjerner helt det forældede forlovelsesafsnit. Man bringer teorien på linje med nugældende praksis derved, at også manden kan indgå ægteskab ved det fyldte 18. år. Man vil åbne adgang til separation, blot én part kræver den, og endelig foreslås den kirkelige vielse afskaffet. Disse forslag anerkender vi som værende bedre end regeringens.

Derimod kan det nok virke som et tilbageslag, at ingen overhovedet under 18 år skal kunne indgå ægteskab. I dag er det dog således, at en pige under 18 år med barn i vente godt kan blive gift med særlig tilladelse. Med den nugældende ordning opnår moderen dog ved at gifte sig det utvivlsomme gode at blive personligt myndig. Forslagsstillerne har jo formentlig en opfattelse af, at forældrene ikke skal kunne tvinge deres unge datter ind i et ægteskab, fordi hun skal have et barn. Jeg tror sådan set, det ville være bedre, om pigen blev personligt myndig alene i kraft af barnet; så ville hun i hvert fald have mulighed for at flytte sammen med faderen eller en

[Kjær Rasmussen.]

anden og så vente med papirerne til senere. Mon ikke forslagsstillerne skulle tænke lidt mere over den problematik? Jeg tror ikke, vi kan være særlig uenige på det punkt.

SFs forslag har jo allerede opnået berømmelse som lovgivning for haremsforhold, storfamilier, gruppesex og homofile ægteskaber, i hvert tilfælde i den mere forskrækkede del af dagspressen. Allerede i forslaget's titel aner man nødvendigheden af at lovgive for faste samlivsforhold. Forslagsstillerne anerkender altså, at der skulle være en sådan nødvendighed. Men man har jo nok snævret sig noget ind på dette felt, ville jeg tro. Selv om der nok tales om storfamilier og homofile ægteskaber — altså nydannelser, det er blankt erkendt — så berører forslaget dog ikke selve rollemønsteret.

Det rollemønster, der foreligger beskyttet med ægteskabslovgivningen, er ikke dikteret af selve samlivsforholdet, men af parternes forhold til noget tredje, nemlig børnene. Jeg vil gerne uddybe dette lidt. I væsentlige perioder kræver børnene én persons permanente nærvær og ligeledes i væsentlige perioder mindst én persons fulde arbejdsindsats. Den nærmeste person er ifølge traditionen moderen; det kan naturligvis også have visse biologiske årsager, det er givet. Det er således forsørgelse af børnene, der avler forsørgelsen af kvinden, og uden forsørgelsen af børnene savner forsørgelsen af kvinden enhver social begrundelse. Forstår man ikke dette grundforhold, vil man let som SF bringes til at stille forslag som det, der her går ud på at beskytte homofile ægteskaber. Man vil anerkende en social adfærd uden en social begrundelse, men man har jo ikke med sit forslag løbet storm mod noget kønsrollemønster, hvilket måske heller ikke har været meningen.

SF foreslår endvidere, at den ene part i et frit samlivsforhold skal kunne kræve dette anerkendt som ægteskabslignende forhold efter 3 år. Samtidig går man ind for, at den anden part skal kunne kræve separation alene. Mon ikke logikken har svigtet her? Jeg er sådan set enig med fru Hanne Budtz, som også var inde på det problem dér. Jeg kan ikke rigtig se, hvordan man

skal kunne praktisere disse lovparagraffer. Mon ikke der skulle have stået, at man også måtte forlange en enighed om at kræve forholdet anerkendt som ægteskabslignende forhold efter de 3 år?

Storfamilierne har et særligt afsnit i lovforslaget. Jeg ved ikke, om de har nogen begrundelse, men er det tilfældet, så må det da være i kraft af, at de skal frigøre de indblandede parter fra den snævre indbyrdes afhængighed, der gælder for isolerede ægteskaber. Skal de leve op til deres funktion som frigørelsesinstrument, så skulle der jo ikke være behov for beskyttelse.

Men vel, en afvikling af kønsrollemønsteret vil kræve lovindgreb på en lang række områder. Det erkender vi, og skal paragrafferne om storfamilien have et par ord med på vejen, så må det jo nok blive det, at overøvrigheden burde have en pligt til at vejlede parterne og hjælpe dem med at opstille aftaler, forinden storfamilien etableres. Det er et detailspørgsmål, som man kan vende tilbage til i udvalget, hvis udvalget da tør diskutere problemet storfamilie.

Jeg vil gerne sige, at vor bestræbelse bør gå ud på at afvikle hele beskyttelseslovgivningen, den beskyttelseslovgivning, hvor det offentlige føler sig forpligtet til at gribe ind i og forme folks private samlivsforhold. Man må stille den enkelte frit, man må gøre alle samlevende selvstændige, man må kort sagt omvurdere den hidtil førte familiepolitik. Man skal have fat i det pres, der ligger hovedsagelig på forældre med børn, man må lempe dette pres og derved lempe den deraf flydende indbyrdes afhængighed. Uden en bekræftelse på den enkeltes selvstændige værd uanset familiefunktion vil man næppe nogen sinde nå til at lempe det pres, der ligger på minoriteterne. Det gælder jo i høj grad de homofile. De vil ikke automatisk blive anerkendt, fordi vi her giver dem lov til at gifte sig. Det gælder de ugifte kvinder; de isoleres, de inviteres ikke ud. Det er os en vederstyggelighed, at sådanne mennesker vurderes efter deres rolle og ikke efter deres menneskeværd, og jeg tror, vi har meget, meget, meget langt igen, før det danske samfund når frem til en anerkendelse af minoriteterne.

Jeg synes, læge Mogens Jacobsen i Kgs.

[Kjær Rasmussen.]

Lyngby rører ved noget helt rigtigt, når han i Ekstra Bladet for lørdag den 5. oktober siger:

„Der er grund til at håbe på og aktivt stræbe mod et samfund med mange legale og accepterede forhold mellem kønnene. Mellem de ens og de to forskellige. Mellem de mange og de to alene.“

VS har som sagt sympati for dele af SF's forslag, men det, vi synes der ligesom mangler, er et stormløb mod det gængse kønsrollemønstre.

Kai Moltke: Jeg kan ikke være enig med justitsministeren, når han ved denne lejlighed går så langt tilbage som til Cæsars skildring af, hvordan ægteskabsforholdene var i sin tid i det Britannien, som blev erobret. Det er jo sådan ved krige og voldelige sammenstød, at parterne undertiden giver et billede af modparten, som ikke stemmer overens med den absolutte virkelighed. Ja, justitsministeren kunne omtrent med samme ret, hvor det drejer sig om de homofile, have taget en anden romersk historieforfatter, Tacitus, som gør opmærksom på, at Donaугrænsen i München på et vist tidspunkt i den grad var præget af homofile forbindelser, så befolkningen udtyndedes, og at man derfor blev nødt til at indflytte romerske kolonister for at sikre et vigtigt strategisk forsvarssystem inden for romerriget. Men jeg tror altså, hvis man skal se på en ting, skal man se på den i sammenhæng med udviklingen.

Der er store dele af det forslag, som hr. Poul Dam her har fremsat, som kan blive vigtige i en debat, ja, der er endogså afsnit med hensyn til liberalisering af ægteskabslovgivningen, som ganske alvorligt bør indgå i det nedsatte udvalgs overvejelser. Men det er jo sådan, at vi nu lever i en overgangstid. Vort samfundsmønster skifter, og vore produktionsforhold ændres, og ingen har endnu konkret viden eller fremsyn nok til at se, hvor dette på det familiemæssige område fører hen.

Jeg vil straks tage forbehold over for visse paragraffer, som allerede er blevet kritiseret her. Jeg tror, at når man er tilhænger af en lempeligere og hurtigere opløsning af ægteskab, så skal man ikke samtidig som i § 21 og følgende tale om

tvang til ægteskab uden begge parter samtykke. For det, at man begynder et samliv så at sige under frie forhold, er jo ikke det samme som, at man senere hen har tænkt at indgå ægteskab. Altså må en sådan bestemmelse forudsætte en gensidig overenskomst og ikke en ensidig registrering.

Jeg er i høj grad tilhænger af, at vi i den nuværende samfundsform under de nuværende forhold afskaffer trykket mod minoriteterne, trykket mod dem, som er anderledes. Det er jo en rest, lad os sige af en moralkodeks, som nærmer sig sin afslutning, at nægte ligestilling for borgerne på en hel række områder. Men jeg vil dog samtidig have store juridiske og lovmæssige betænkeligheder ved f. eks. at sige, at hvis to homofile har boet sammen i to år, den ene måske afhængig af den anden, så har den anden part lov til at forlange det indregistreret som ægteskab med alle dertil hørende rettigheder. Jeg er i høj grad på dette område tilhænger af en beskyttelseslovgivning, af en registrering af aftaler om rettigheder, men det forekommer mig, at sådanne ting mere hører hjemme i dels straffelovgivningen, som vi har den i dag, og dels i aftalelovgivningen, hvor det drejer sig om kontrakter og økonomiske aftaler og deres konsekvenser, end i den egentlige ægteskabslovgivning. Så dette punkt og de følgende punkter kan jeg derfor for mit vedkommende ikke sanktionere.

Så er der teorien om storfamilien. Når man arbejder med sådanne ting i så at sige sommerferiens hvide netter, så er det undertiden, at fantasien begynder at spille på felter, hvor man fjerner sig fra realiteterne, hvor man når frem til den tilstand, som er ved at blive moderne også i tolkningen af visse teorier, at mens socialisme begyndte som en stræben bort fra utopi og hen til videnskab, så vender man nu bøtten en gang og siger: vi giver afkald på videnskaben og vender tilbage til utopien. Og jeg må sige, at det stemmer ikke sammen med min opfattelse af de opgaver, der ligger for en socialistisk bevægelse.

Jeg er fuldstændig klar over, at storfamilien er et problem, som måske kan blive aktuelt under visse forhold og andre forhold, men det er jo et fænomen, som vi ikke behøver at gå tilbage til Cæsars gallerkrig for at finde; det ville dog være

[Kai Moltke.]

nærmere at tage sit udgangspunkt i den første industrielle revolution og dens genembrud og dens fremmedgørelse, hvor vi blandt utopisterne først og fremmest fandt Charles Fourier med hans nye familiebegreb, med hans phalanstère. Og her må jeg gøre opmærksom på, at man skal ikke her i tinget eller uden for tinget tro, at disse begreber om storfamilie er noget, som nu opstår i fantasifulde SFeres hjerner; de blev ganske nøjagtigt formuleret under den første industrielle revolution af Fourier. Nu skal jeg fritage for længere citater fra Fourier og hans teorier, men holde mig til, hvad en norsk dr. phil. i sin tid sagde om Fouriers forskellige teorier, nemlig den norske dr. phil. K. V. Hammer. I en Fourierbiografi fra omkring århundredskiftet giver han følgende formulering af hovedindholdet i Fouriers teorier:

„Betingelse for, at menneskeheden kan nå dertil“

— det er tilfredsstillelsen af det absolutte nydelsesbehov —

„er, at den associerer sig i de af Fourier opstillede grupper: familier, falankser og serier. Hans familie har intet fællesskab med det nuværende kønsforhold og blodslægtskabet. Den består i personer, der efter smag, tilbøjeligheder og karakteranlæg føler tiltrækning for hverandre. Ægteskabet og familiebåndet i vanlig mening er afløst af skiftende forhold (moeurs phanérogames). Et antal sådanne familier befolker og tilgodegør sig et kvadratisk stykke jord, idet de lever i produktions- og husholdningsfællesskab (phalanstère) — dog med forskelligt udbytte for kapital, arbejde og talent.“

Jeg genkender enkelte træk i hr. Poul Dams formuleringer, også hvor det drejer sig om, at det ikke her er et kollektivt økonomisk fællesskab, for hvis det var det, man mente, altså at man lavede en storfamilie med fælles økonomi, så ville man jo ikke tale om, at der skulle afsluttes økonomiske aftaler om den enkeltes rettigheder og part af det, som er fælles ejendom. Fourier havde jo sit mere eller mindre vellykkede eksperiment i byen Guise i den første tredjedel af det forrige århundrede. Man gentog visse forsøg i Amerika, og det

viste sig, at udviklingen gik anderledes end de fourierske fantasier og drømme.

Jeg tror ud fra de erfaringer, vi har haft med senere forsøg uden for lovgivningen, at det vil være letfærdig gerning så at sige at bryde ind i den moderne sociologis lovgivning og her skabe lovparagraffer, som i virkeligheden intet definerer om storfamiliens rettigheder, at prøve på at indføre en Charles Fouriers moral på et tidspunkt, hvor der trænges til debat, hvor der trænges til, at gamle bånd og fordomme ophæves, men hvor man i virkeligheden beskæftiger sig med noget, som man ikke ved er ønsket, som man ikke ved hvor fører hen; under disse omstændigheder vil jeg anbefale, at man overfører afsnittet om storfamilien til loven enten om aktieselskaber eller om andelsselskaber.

Bodil Koch: Når jeg har bedt om ordet, er det ikke for at gå mit partis ordfører i bedene. Jeg betragter i og for sig dette forslag, som jo også andre har sagt det og hr. Poul Dam selv har gjort opmærksom på det, mest som et debatoplæg ind i en unægtelig yderst påkrævet eftertanke over ægteskabsstrukturen og hele institutionen i dag og dens betimelighed.

Men jeg ønsker her at rette søgelyset mod en enkelt paragraf i det foreliggende forslag, nemlig lovforslagets § 10, og rejse det spørgsmål, om det dog ikke er på tide meget nøje at overveje, om vi ikke burde gennemføre det, man har kaldt en tvungen borgerlig vielse.

Disse spørgsmål blev jo i folketinget i midten af forrige århundrede drøftet med stor heftighed, og jeg vil gerne bringe en række citater fra Folketingstidende og enkelte tidsskrifter, idet jeg nemlig tror, det er vigtigt, at vi har præsent, hvad Grundtvig under denne debat i forrige århundrede så klart gjorde opmærksom på vedrørende det borgerlige ægteskab. I øvrigt siger Grundtvig — det findes i Folketingstidende 1850-51, sp. 5074:

„Det går jo ofte med folks tanker som med skyerne, at når vinden vender sig i en hast, så kunne de blive ved at drive på den gamle vis endnu en stund.“

Grundtvig gik jo i den samme debat med lidenskab og vid og bid imod den paragraf,

[Bødil Koch.]

som bestemte, at hvis et par forældre ikke var medlemmer af folkekirken, så skulle de oplyse om, i hvilken tro børnene skulle opdrages. Det tog jo 117 år, inden denne urimelige paragraf kunne slettes, idet det først sker nu i justitsministerens forslag, og jeg mener, at vi skal drøfte, hvad vi nu skal tage stilling til måske om andre 117 år.

Med den samme ildhu talte Grundtvig til gunst for det såkaldt tvungne borgerlige ægteskab. I folketinget — Folketingstidende 1850-51, sp. 4746 — formulerede han sine tanker på følgende måde:

„Man har påstået, at netop fordi folkekirken var evangelisk-luthersk, kunde det borgerlige ægteskab aldeles ikke finde sted for dens medlemmer — og noget uheldigere kan jeg vistnok ikke tænke mig. Men således går det med alle sådanne ubestemte navne. Jeg kan ikke tænke mig noget uheldigere, fordi det er alle vittterligt, som kende noget til evangeliet og kende noget til Luther, at evangeliet slet ikke foreskriver nogen brudevielse, og at Luther også var meget langt fra at anse den for en nødvendighed til ægteskabets gyldighed.“

Da man tidligere i den samme folketingssamling, 1850-51, drøftede loven om trosfrihed, kom Grundtvig også ind på spørgsmålet om det borgerlige ægteskab. Det var blevet foreslået, at ægteskabet skulle kunne indgås enten borgerligt eller ved kirkelig vielse, altså den samme fakultative ordning, som er gældende lov i dag. Grundtvigs mening kan læses i Folketingstidende 1850-51, sp. 479:

„Da vil jeg dog ikke fortie min mening, at jeg troede, denne bestemmelse“

— altså om kirkelig vielse —

„burde aldeles være udeladt; thi jeg mener, at skulle vi have et borgerligt ægteskab, som vistnok er nødvendigt, for at religionsfrihed kan træde i kraft, så måtte dette ægteskab være aldeles almindeligt, mens vielse i kirke eller synagoge bliver en sag ægteskabet selv — som borgerlig sag — aldeles uvedkommende.“

Det var under debatten blevet sagt af — jeg tror, det var Monrad, men jeg tør i farten ikke være ganske sikker på, at det var ham — at vore sæder og vaner skulle gøre indførelsen af, hvad vi have vænnet os til

at kalde borgerligt ægteskab, vanskeligt og utilbørligt i folkekirken. Og hertil svarer Grundtvig:

„Jeg troede, at vore sæder stod desværre mere i vejen for gode og lykkelige ægteskaber end for de borgerlige ægteskaber, og måske jeg dog må tilføje det ord, at jeg er vis på, at hvad der er godt og velsignet i den gamle sædvane, (og jeg tror, der er meget godt og velsignet i den gamle sædvane at stifte ægteskab i, hvad vi kalder Guds hus og for Herrens alter), at det netop ville komme ret for dagen, når det blev en fri sag.“

Så vidt Grundtvig. Naturligvis er det da i dag en komplet fri sag, om man vil kirkeligt eller borgerligt vies, men efter min mening er det alligevel en ufri sag, sådan forstået, at mange sidder fast i konventionernes og traditionens hægedynd. Fru Else-Merete Ross var inde på det samme. Det er jo rigtigt nok, at der er en meget stor del af befolkningen, der stadig bliver kirkeligt viet, og jeg håber da for mit vedkommende, at skulle vi få den rimelige tvungne borgerlige vielse, så ville mange føle sig på mærkelig og måske for sig selv forbløffende vis bundet af, hvad man kan kalde kirkelig kultur og tradition, og søge kirkens bekræftelse på eller velsignelse af — hvad man nu vil kalde det — det borgerlige ægteskab. Men jeg tror alligevel, at mange unge tænker: hvorfor skulle vi ikke lade os kirkeligt vie, så bliver vi også fri for balladen med de gamle, bedstemor græder, og tante Agathe vrider sine hænder, og det gør jo da heller ikke noget, det er da også meget festligt, det kan jo da aldrig skade. Men jeg tror alligevel, at det kan skade. Det hindrer nemlig folk i at tænke sig ordentligt om før beslutningen om, hvorvidt de vil have kirkelig vielse, så længe den har borgerlig retsvirkning.

I tidsskriftet Danskeren, årgang 1851, er der aftrykt et udkast til Grundtvigs tale for trosfrihed i folketinget. Der hedder det:

„Selv præster og professorer har skrevet os til, at det var et „gudsforladt“ ægteskab, der stiftedes uden brudevielse og kirkelig højtidelighed, men de må da enten tro, at et ægteskab kan være gudeligt uden gudsfrygt hos dem, der indgår det, og være ugudeligt trods ægtefællernes tro og gudsfrygt, eller også de må

[Bodil Koch.]

tro, at når man lader sig vie, da bliver man gudfrygtig, og når man ikke lader sig vie, da mister man sin guds frygt, og jeg tilstår, at ingen af delene kan jeg rime enten med kristendom, sund fornuft eller daglig erfaring, så det er mig en alt for dyb hemmelighed.“

Med et citat af Luther af hans skrift fra 1530 om ægteskabssager skal jeg henstille, at vi her i folketinget alvorligt overvejer, om det foreliggende forslags § 10 burde indføjes i den ægteskabslov, der var til første behandling i går. Luther siger i det nævnte skrift:

„Ingen kan jo benægte, at ægteskabet er en udvortes verdslig ting som klæder og spise, hus og gård, og underkastet den verdslige øvrighed, hvilket jo og de mange love, kejserne have givet derom, klart bevise . . . Derfor vil jeg slet ikke blande mig i sådanne sager og beder, at man vil lade mig være fri derfor.“

Spørgsmålet om tvungen borgerlig vielse vil jo nok vække en livlig debat og vil måske endnu 117 år efter Grundtvigs dybtborende argumentation til gunst for den borgerlige vielse også vække modstand og forargelse. Det går jo så godt, som det går, vil mange sige, hvorfor skal vi røre ved disse besværlige ting? Det går jo så gelinde mellem kirken og staten. Men måske svagheden i vores moderne velfærdssamfund er den, at tingene går så gelinde, og vi har så travlt, og vi er så pressede, at vi meget ofte ikke giver os tid til at hitte ud af, hvilket erkendelsesgrundlag der egentlig ligger bag vore handlinger og vore beslutninger. Jeg tror, at det ville være godt, om vi tænkte os lidt bedre om. Jeg tror, at det ville være til gavn både for staten og for kirken.

Ordføreren for forslagsstillerne (*Poul Dam*): Jeg ville gerne have kunnet takke alle ordførerne for en velvillig modtagelse, for så vidt som man var velvilligt indstillet over for tanken om at få en debat på et

bredere grundlag end det, som justitsministerens forslag havde givet, men ved nærmere gennemgang af mine notater ser jeg, at i hvert fald fru Merete Bjørn Hanssen ikke sagde noget som helst venligt, så jeg må udelade hende, hvad jeg er meget ked af at måtte gøre. Det er jo rigtigt, som det er blevet sagt, at et af formålene med at fremsætte et sådant lovforslag er at yde et bidrag til debatten. Dette skal ikke forstås sådan, at vi på forhånd hævder, at dette forslag ikke kan bruges til noget; tværtimod, vi tror, at det, hvis man ellers ville gå ind for det, i det store og hele var anvendeligt som en gennemført lov.

Men det, der er det principielle formål og må være det i den situation, man står i som oppositionsparti, må være at yde et grundigt og forholdsvis omfattende bidrag til debatten; og at dette er sket med dette forslag, i meget høj grad på grund af pressens velvillige bistand, kan der jo ikke være nogen tvivl om. Jeg indrømmer, at noget af pressens bistand har haft form af, skal vi for nu ikke at overdrive det sige en let fortegning, et vist rygtemageri, et rygtemageri, som debatten her i dag har været behageligt fri for. Det eneste rygte, der er blevet bragt til torvs i dag, er dette meget gamle, som justitsministeren anvendte, den udmærkede Cæsars rygte om briternes mærkværdige adfærd; det er vistnok aldeles upålideligt som alle disse rygter, der findes i oldtidens rejsebeskrivelser. Folk vil gerne fortælle om det, de har set, og det gør de pænt og ordentligt, og så vil de gerne fortælle noget rigtig fantastisk og pirrende og pikant om det, de ikke har set noget til. Det findes hos næsten dem alle sammen, og Cæsar holdt sig altså ikke for god til det; han var efter sigende en udmærket forlægger, han var også en af verdens første bladudgivere, der vidste, hvad læserne ville have.

Jeg havde ikke ventet, at man kunne tilslutte sig det hele. Men jeg har med glæde konstateret, at vi i dette forslag har kunnet fremføre en række enkeltheder, en række

[Poul Dam.]

tanker, som man fra forskellig side har ment burde overvejes grundigere enten med henblik på, at det kunne indgå som ændringer i det forslag, som blev behandlet i går, eller med henblik på, at det kunne blive gennemført om 117 år, som fru Bodil Koch nævnte før i den fortrinlige gennemgang af det grundtvigske syn på det borgerlige ægteskab, som jeg meget vil takke hende for at have bidraget med.

Det er rigtigt, som det er blevet sagt, at den almindelige praksis er, at man fremsætter sine ændringsforslag til et forslag, der foreligger i forvejen, men sandheden i ære er det jo sådan, at disse ændringsforslag, som et større eller mindre mindretal i et folketingsudvalg har udarbejdet og fremsætter i en betænkning og derefter får nedstemt her i salen, ikke bliver bemærket; de går ikke ind i den offentlige debat, de får i hvert fald slet ikke mulighed for at påvirke en meningsdannelse så tidligt, at det kan give et vist ekko i folketinget. Den slags ændringsforslag er som regel slag i luften, det kan være meget elegante og velformede slag i luften, men de bidrager ikke til det, der for mig er så vigtigt, nemlig en debat, en meningsdannelse i folket som helhed, som kan øve indflydelse også på den stilling, som folketingets medlemmer tager.

Derfor har vi gjort det usædvanlige, og jeg indrømmer forholdsvis ambitiøse, at lave et samlet forslag; jeg håber, at ordet „ambitiøs“ dog også i en vis udstrækning var venligt ment fra hr. Kjeld Olesens side. Det har været nødvendigt, og jeg tror, at efterhånden som de første chokerende rygter har spredt sig, vil selve lovforslaget komme til at indgå i debatten med virkelig styrke, således at man når frem til nogle standpunkter, som virkelig har folkelig tilslutning.

Forskellige ordførere, blandt andre fru Hanne Budtz, har været inde på, at man jo ikke gennem lovpåbud skulle ændre forholdene, skulle ønske at ændre den sociologiske opbygning af samfundet. Det er vi ganske enige i, det er heller ikke meningen; der er i virkeligheden intet i dette forslag, som på nogen måde ændrer. Vi har ment, at det var nødvendigt at lave en lovgivning på dette område, som tog hensyn til, at mennesker ikke alene lever i egentligt ægte-

skab — og det er de fleste, og det vil vedblive at være de fleste også efter min mening. Når fru Merete Bjørn Hanssen har nogle interessante statistiske oplysninger om, at det bliver flere og flere, så burde hun ved lejlighed søge lidt sagkyndig statistisk bistand og finde ud af, at det er blevet flere på grund af en ændret aldersfordeling, på grund af en lavere ægteskabsalder, på grund af en ændret dødelighed og på grund af en masse andre ting; det kan ikke ses så enkelt.

Hvis man kan sige, at dette lovforslag skulle ændre det sociale mønster, så ville det ikke være ved, at man påbød nogle bestemte nye former, men måske ved, at man fjernede nogle af de hindringer, nogle af de hæmninger, som i øjeblikket gør sig gældende for visse faktisk eksisterende former. Jeg tror ikke, at der — for nu at tage et af de emner, som har været diskuteret mest — bliver flere homofile samlevende par, end der er i øjeblikket, på grund af denne lov. Men jeg tror, at de, der faktisk eksisterer, får en bedre, en mere menneskeværdig tilværelse, hvis man fra samfundets side siger: ja, vi ved, at I findes, vi ikke alene tolererer jeg, vi kan også se, at I har visse problemer, som vi gerne igennem lovgivningen vil være med til at løse. Deri ligger ikke nogen opmuntring, der ligger allerhøjest en fjernelse af nogle af de moralistiske hindringer, som der kan være i den nuværende situation.

Vi skal ikke, som jeg nævnte i den debat, vi havde i går, blande moralen og lovgivningen sammen, og vi skal ikke gennem lovgivningen prøve at gennemføre en ny og anderledes moral. Jeg lagde mærke til, at det var en af de ting, som gjorde, at hr. Kjær Rasmussen ikke var særlig glad for mit forslag, nemlig at det ikke indeholdt en hel del moralsk betonedede indsatser for at ændre rollemønsteret. Jeg mener også, at kønsrollemønsteret i samfundet bør ændres, men jeg mener, at det bør ændres af befolkningen selv, ikke igennem en eller anden form for lovgivning. De dele af lovgivningen, som fastlåser kønsrollemønsteret, skal vi lempe på, men vi skal ikke gøre noget for at fremme en udvikling, fordi vi ønsker, at folk skal leve på en anden måde. Meget af kønsrollemønsteret, som vi fra mere eller mindre frisindede og progressive kredse øn-

[Poul Dam.]

sker at ændre, er jo i overensstemmelse med ønskerne hos en ganske stor del af befolkningen, og det skal man da ikke på nogen måde genere dem for.

De enkelte dele af lovforslaget har været genstand for bemærkninger fra visse af ordførernes side. Med hensyn til ægteskabsalderen er der ikke sagt meget; jeg takker for hr. Kjeld Olesens oplysning om, at det ser ud til, at man i Sverige nu er indstillet på 18 år; det vil jo sige, at her vil det udmærkede argument med det nordiske samarbejde kunne benyttes i en retning, som jeg ville være mere glad for, end når det benyttes i visse andre retninger.

Søskendægteskab er omtalt af forskellige ordførere, og jeg vil da gerne indrømme, som jeg har gjort i et par radioudsendelser, at jeg anser det formål, som denne paragraf skulle tjene, for at være af så beskedent tal-mæssigt omfang, at jeg tror, en fornuftig anvendt dispensationsregel ville klare problemerne, hvor der faktisk opstår et behov. Jeg mener ikke, at det er noget, der alene sker i den fjerne fortid, hos faraonerne eller andre lignende. Der er i øvrigt lige det at sige om faraonerne, at resultatet af en række generationers søskendægteskaber var Cleopatra, og det var jo i hvert fald et ganske nydeligt resultat af det; de arvehygiejniske grunde kan ikke være så stærke i denne sammenhæng. Men der er jo rent faktisk i vort samfund — vi har eksempler fra Sverige, vi har også nogle eksempler fra Danmark, som vi i overensstemmelse med vor mere stilfærdige måde at behandle disse ting på ikke har hørt så meget om — nogle eksempler, hvor halvsøskende har et meget velbegrundet ønske om at gifte sig, et ønske, som der burde være en dispensationsadgang til at opfylde.

Jeg sagde i den forbindelse, som fru Hanne Budtz — var det vist — citerede, at man under debatten om et sådant forslag opdager, at noget kunne have været bedre. Jeg håber ikke, at det var brugt i nogen negativ mening fra fru Hanne Budtz' side. Jeg mener, at hvis man skulle vente med at tale, til man var 100 pct. sikker på, at man aldrig kunne blive klogere, så fik vi jo ikke sagt ret meget, nogen af os. Jeg tror, det er væsentligt, at man giver sig selv og andre retten til at blive klogere

undervejs; deri ligger der, så vidt jeg kan se, kun en fordel i det lange løb.

Noget af det, der har været talt mest om, er jo spørgsmålet om anerkendelse af de faste, ikke i forvejen formaliserede samlivsforhold. Her har de fleste ordførere været forholdsvis negative; idet man har talt om den tvang, der lå i dette, og fru Merete Bjørn Hanssen talte om, at det dels var et overgreb mod den personlige frihed, dels var pinligt, at man på den måde kunne sikre sig en livsvarig forsørgelse. Nu vil jeg nok sige, at der kan være mening i at sammenligne dette med det, der står navnlig i bemærkningerne til paragrafferne om underholdsbidrag, som jo viser, at det er vor opfattelse, at underholdsbidrag er en foreteelse, som bør være på retur, fordi det naturlige vil være i fremtiden, så vidt vi kan overskue denne fremtid, at mand og kvinde i stigende grad hver er i stand til at forsørge sig selv og behovet for underholdsbidrag derfor bliver væsentlig mindre.

Men hvad er det egentlig for nogle forhold, man her tænker på, når man har denne tvangsregel? Ja, det er jo bl. a. de ikke så helt sjældne parforhold, hvor den ene psykisk er langt stærkere end den anden, hvor den ene gennemtvinger, at forholdet ikke bliver formaliseret, og hvor den svage part derfor kan blive udnyttet. Der er et mønster, som vi naturligvis ikke statistisk kan fastslå hyppigheden af, men som mange af os har truffet nogle gange, nemlig at to unge mennesker flytter sammen med en stiltiende aftale om, at først studerer han, medens hun forsørger ham, og derefter er det meningen, at hun skal have sin uddannelse, medens han forsørger hende. Så godt, så langt, som det er kommet. Men mønsteret går desværre hyppigt videre i det mønster, at når han så har fået sin uddannelse, forsvinder han, og så sidder hun tilbage; hun har forsørgt ham nogle år, og den mulighed for at få en uddannelse, som aftalen i og for sig indebar, er i hvert fald blevet langt mindre nærliggende. Jeg tror, at der er en række tilfælde, hvor den ene part er væsentligt svagere end den anden, og hvor den ene part har brug for en form for beskyttelse.

Jeg har navnlig villet fremføre dette eksempel — der kan fremføres andre — fordi det netop er et tilfælde, hvor det er

[Poul Dam.]

kvinden, der er forsørgeren, og det er det i adskillige af disse tilfælde, hvor unge par lever sammen uden at være gift.

Fru Else-Merete Ross fremsatte nogle interessante betragtninger om de problemer, som findes omkring mæglingen og hele den oplysningsvirksomhed, som kunne være nyttig, også denne tanke om, at de pågældende kunne henvende sig til ét organ og få klaret alle problemerne på én gang; jeg synes, det er noget, det er vigtigt at få overvejet.

Der er blevet sagt forholdsvis lidt om separations- og skilsmisereglerne, og jeg opfatter dette som et udtryk for, at man mener, at disse spørgsmål skal drøftes i udvalget, så de kan øve indflydelse på den debat, som vil føre til den endelige udformning af disse regler. Når man taler om, at mennesker bør have deres fulde frihed her og, hvis de er enige, bør kunne få adgang til skilsmisse straks, så vil jeg nok sige, at denne enighed jo kan være noget reelt i den forstand, at begge parterne virkelig af egen fri vilje og uden nogen som helst form for pres fra den anden side er nået til dette standpunkt; men i mangfoldige tilfælde ligger der jo en ganske væsentlig pression fra den ene parts side for at opnå denne enighed.

Hvis man yderligere ser på mulighederne for som i den nuværende lovgivning og også i forslaget at kunne få ensidig skilsmisse under visse omstændigheder, så må man nok sige, at her er der ikke mere tale om friheden, her er der tale om, at den ene part disponerer for den anden. Der er tale om, at den ene bliver skadet af den andens beslutning på en måske uoprettelig måde. Det er det, der er baggrunden for vores forslag om, at skilsmisse altid skal foregås af et års separation. Der vil blive mulighed dér for, at den part, som ikke ønsker samlevet ophævet, kan opnå en ændring af beslutningen i løbet af den tid, således at der kan komme det bedst mulige ud af det for de pågældendes fremtid.

Endelig om storfamilierne. Her havde jeg en lille smule fornemmelse af, at nogle af ordførerne var lidt stærkt påvirket af, hvad der har stået i aviserne om haremer og lignende. Det er jo ikke meningen. Jeg tror, at det måske ville have været et nyttigt supplement, hvis man havde hørt den

katolske præst pastor Ib Andersen i Kirke- ligt Magasin i radioen for et par dage siden sige, at storfamilier var da helt i orden, det havde man haft i den katolske kirke altid, i mange forskellige former, at munkelostre og nonneklostre og kollektiver for unge mennesker også var storfamilier, at der var et reelt formål med det, og at der var et reelt behov bag det.

Men jeg skal slutte med at takke, fordi man har taget denne debat på en så afslappet måde, og fordi man har forstået, at der i dette forslag er rejst en række problemer, som det er nødvendigt at tage hensyn til ved den endelige lovgivning.

Hermed sluttede forhandlingen.

Lovforslagets overgang til anden behandling vedtoges uden afstemning.

Første næstformand (Kaj Andresen): Efter de faldne udtalelser foreslår jeg, at lovforslaget henvises til det udvalg, som tinget har besluttet at nedsætte vedrørende forslag til lov om ægteskabs indgåelse og opløsning m. fl. lovforslag. Hvis ingen gør indsigelse mod dette forslag, betragter jeg det som vedtaget. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Valg af 17 medlemmer til et udvalg angående:

*Forslag til lov om ægteskabs indgåelse og opløsning,
 forslag til lov om ændring af myndighedsloven. (Forældremyndighed og samkvemsret),
 forslag til lov om ændring af arveloven,
 forslag til lov om ændring af skifteloven,
 forslag til lov om ændring af lov om bevarelse af enkepensionsret ved separation og skilsmisse*

*og
 forslag til lov om ændring af lov om lønninger og pensioner m. v. til statens tjenestemænd.*

Valgt blev: *Hanne Budtz, Langkilde, Lis Møller, Ulla Worm, Merete Bjørn Hanssen, Eva Ree, Ib Thyregod, Rigmor Christensen, Else-Merete Ross, Samuelsen, K. Axel Nielsen, Lis Groes, Thomas Have, Hans Hækkerrup, Kjeld Olesen, Tastesen og Poul Dam.*

Den sidste sag på dagsordenen var:

Valg af 5 medlemmer til repræsentantskabet for Statens Kunstfond.

(Jfr. tidenden sp. 46).

Valgt blev: folketingsmedlem *Ellen Strange Petersen*, fhv. folketingsmedlem *Helga Pedersen*, folketingsmedlem *Else-Merete Ross*, folketingsmedlem *Bodil Koch* og folketingsmedlem *Gunhild Due*.

Første næstformand (*Kaj Andresen*): Der er ikke mere på dagsordenen.

Medlem af folketinget *Tastesen* har meddelt mig, at han ønsker til justitsministeren at stille følgende spørgsmål:

„Hvad agter ministeren at gøre for omgående at stoppe den eksplosionsagtige udvikling af narkotikamisbrug blandt skolebørn og ungdom?“

Medlem af folketinget *Gunhild Due* har meddelt mig, at hun ønsker til indenrigsministeren at stille følgende spørgsmål:

„Finder ministeren det rimeligt, at gifte selverhvervende kvinder kun opføres med navn og adresse på deres personregisterkort, medens mændene, gifte som ugifte, har stillingsbetegnelse eller erhverv påført deres registerkort?“

Spørgsmålene vil blive optaget på dagsordenen for tingets førstkommende spørgetid.

Folketingets næste møde afholdes tirsdag den 22. oktober kl. 13.30 med følgende dagsorden:

1) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om indkomstbeskatning af aktieselskaber m. v.

2) *Tredje behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om oprettelse af „Rask-Ørsted Fondet“. (Danmarks internationale videnskabelige fond).

3) *Anden behandling af:*

Forslag til lov om forhøjelse af hædersgaver.

4) *Første behandling af:*

Forslag til lov om ændring af lov om folkeskolen. (Folkeskolelovens forsøgsparagraf) [af K. B. Andersen m. fl.].

5) *Første behandling af:*

Forslag til lov om tillægsbevilling for finansåret 1. april 1968-31. marts 1969. (Statens bygge- og boligfond) [af Arne Larsen m. fl.].

Angående folketingets arbejde de følgende dage i den pågældende uge henviste første næstformand til den omdelte ugeplan.

Mødet hævet kl. 11.33.

13. møde.

Tirsdag den 22. oktober kl. 13.30.

Formanden: Udvalget angående forslag til lov om ændring af lov om avancementstop, forslag til lov om ændring af lov om vejledende priser og om prisstop for tjenesteydelser, forslag til lov om ændring af lov om avancementstop [af Poul Dam m. fl.] og forslag til lov om anmeldelse af vejledende priser m. v. [af Poul Dam m. fl.] har afgivet betænkning over nævnte lovforslag. Eksemplarer er omdelt.

Medlem af folketinget *Peter Jørgensen* har meddelt mig, at han ønsker til ministeren for offentlige arbejder at stille følgende spørgsmål:

„Hvornår agter ministeren at træffe endelig afgørelse vedrørende påbegyndelse af en lufthavn ved Hammel?“

Medlem af folketinget *K. B. Andersen* har meddelt mig, at han ønsker til undervisningsministeren at stille følgende spørgsmål:

„Med hvilken begrundelse har ministeren undladt at medtage repræsentanter